

REFORMÁTUS KÁNTOR

Szerkeszti: Bódiss Tamás,
a Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatalában

Kettős évforduló

A 2016. év Gárdonyi Zoltán születésének 110. és halálának 30. évfordulója, mely fia, Gárdonyi Zsolt születésének 70. évfordulójával is egybeesik. Az évfordulók alkalmából szervezett és nagyrészt már lezajlott eseményekről adunk az alábbiakban áttekintést, elsőként a Magyar Örökség Díj átadásán 2016. június 18-án elhangzott méltatás közlésével.

Tisztelt Elnök Úr, tisztelt Bizottság, Hölgyeim és Uraim!

Megtiszteltetésnek tekintem, hogy az ünnepi alkalommal egykori professzorumról, Gárdonyi Zoltánról és az ő szellemi örökségét folytató Gárdonyi Zsolt művészetéről szólhatok.

Gárdonyi Zoltán a XX. századi magyar zeneművészet kibontakozását szolgáló komponisták, tudósok és pedagógusok élvonalába tartozó személyiség volt. Annak a kivételes képzettséggel és hivatástudattal rendelkező nemzedéknek a képviselője, aki a múlt század 20-as éveiben a hazai zeneművészet kiválóságainak tanításán kívül a nyugat-európai egyetemi oktatás eredményeiben is részesülhetett, többek között Berlinben Paul Hindemith zeneszerzés-tanítványa lehetett. Gárdonyi már 17 évesen Kodály Zoltán zeneszerző-növendéke volt a Zeneakadémián, ahol nemcsak ifjú komponistaként kapott életre szóló elvi és zenei útmutatást, de a Sopronban megkezdett és a budapesti Zeneakadémián évtizedeken át folytatott pedagógiai tevékenységéhez is. Sőt, pályakezdő zenetörténészként is Kodály javaslatára indult el a Liszt-kutatás tudományos perspektívát ígérő útján, amely az évtizedek során tudósi elismertségéhez vezetett.

Egy 75 évesen megfogalmazott visszatekintésében Gárdonyi Zoltán életműve súlypontjának zeneszerzői munkásságát tekintette. A nagyszabású, mintegy 400 kompozíciót felölelő alkotói örökség rávilágít Gárdonyi ars poeticájának középponti gondolatára: a református hitét megvalló, az egyházi és bibliai szövegforrásokat alapélményként megélő szerző azon törekvésére, amely az örökéletű szövegek üzenetét zenei élmény formájában kora hallgatóságához kívánta eljuttatni. E vezérelve egyházi kórusműveinek, orgonára írt alkotásainak, korálfeldolgozásainak kimagasló arányában is szembetűnően érvényesült, és szervesen beépült kamarazenéjébe és hangszeres kompozícióiba is.

Zenetörténeti munkásságát egy emberöltő távlatában is kimagasló értékű teljesítményként tartja számon a tudománytörténet. Felkészültségének és zeneszerzői látásmódjának egyéni adottságai közrejátszottak abban, hogy kutatási témáit a történeti és az elméleti megközelítés ritkán megvalósuló egységében dolgozta fel. Felfedezésszámba menő stíluselemzéseinek középpontjában az európai zenekultúra két géniusának, J. S. Bachnak és Liszt Ferencnek életműve állt. Zeneelméleti eredményei ma is használatos Bach-könyveiben és jelentős Liszt-publikációiban váltak közismertté. Amikor a 60-as évek végén a nemzetközi Liszt-összkiadás terve és a sorozat koncepciója a német és magyar zeneműkiadók részéről felmerült, természetesen az elismert szaktudóst, Gárdonyi Zoltánt bízták meg a kiadványsorozat átfogó tervének kidolgozásával, első köteteinek közreadásával.

A kimagasló szellemi értéket teremtő alkotóművész és tudós elvhű magatartása és egyházához fűződő alkotói kapcsolata az 1949-től regnáló hazai zenepolitika követelményeivel összeegyeztethetetlen volt. Bár zenetudósként és zeneakadémiai tanárként pótolhatatlan szaktudására igényt tartottak, zeneműveinek megszólalási lehetőségeit a legszűkebb keretek közé szorították. Számos keserű tapasztalata és fiának, Zsoltnak 1968-as, németországi emigrációja döntő szerepet játszott az 1972-ben bekövetkezett sorsfordulatában, amikor 66 évesen, feleségével és leányával, hivatalos engedéllyel Németországba települt. A családegyesítés öröme és hitéből eredő belső harmóniája hozzájárulhatott a még elkövetkezendő 14 éves időszakhoz, amelyben új kompozíciókat és írásműveket alkothatott. Amikor 1984-ben a Liszt Társaság kitüntetése és egy általa tartott Liszt-előadás alkalmából utoljára hazalátogatott, egykori tanítványai és tudóstársai egy korábban soha nem tapasztalt felszabadultságot sugárzó személyiséggel találkoztak. Két év múlva, 1986 nyarán hunyt el az észak-rajna-vesztfáliai Herfordban.

A díj második kitüntetettje Gárdonyi Zsolt zeneszerző, zeneelmélet-professzor, egyházzenesz és orgonaművész. Már hivatásterületeinek felsorolása is hű képet ad arról a szoros és folytatást sugalló szellemi kapcsolatról, amely Gárdonyi Zsoltot édesapja zeneművészi tevékenységeihez fűzte. A szellemi egység és a művészi hagyomány továbbörökítése is szerepet játszott abban, hogy a 70 éves Gárdonyi Zsoltot, alkotói-előadóművészi pályájának csúcspontján, édesapjával egy időben a Magyar Örökség-díj kitüntetettjeinek sorában köszönhetjük.

Gárdonyi Zsolt zenei pályája a családban megélt élmények hatására alakult ki. Tanulmányait 22 éves koráig Budapesten, a Zeneakadémia zeneszerzés- és orgonatanszakán figyelmet keltő sikerrel folytatta. A hazai zeneélet kilátástalanságával szembesülve, 1968-ban Németországba települt, ahol stúdiumait a detmoldi főiskolán zeneelméleti, egyházzenesz- és orgonaművész-diplomával zárta. Ekkortól hihetetlen gyors és sikeres szakmai előmenetelben volt része: 24 évesen főállású egyházzenei posztot töltött be Wildeshausenben, 34 évesen a würzburgi főiskolán zeneelmélet-professzori kinevezést kapott, amely megbízatásához mindvégig hű maradt.

1965-től napjainkig zeneszerzőként és orgonaművészként Európa- és Amerika-szerte nemzetközi sikereket ért el: 60 kompozícióját publikálták, műveinek mintegy fele CD-felvételeken is megszólalt. Gárdonyi Zoltán fent idézett ars poeticája Gárdonyi Zsolt egyházzenei kompozícióiban közvetlen folytatásra talált. A kontinuitás legszembetűnőbb jelei a zeneiműfaj-választás terén mutatkoztak meg: az ő életművében is az orgonaművek, kórusművek és kamarazenei kompozíciók tekinthetők a legjelentősebb önkifejezési formáknak.

Gárdonyi Zsolt zeneelméleti munkássága tematikáját és vizsgálati módszereit tekintve édesapja tudományos eredményeinek közvetlen folytatója, továbbfejlesztője. Gárdonyi Zoltán Liszt Ferenc életművével lezáruló stílusvizsgálatait Gárdonyi Zsolt „Összhang és tonalitás” című kötete a XIX–XX. századi komponisták körére, egészen Messiaenig kiterjesztette. Sőt, egy másik zeneelméleti szakkönyvében, amelyben Bach fugaszerkesztő művészetével foglalkozott, szintén az édesapa korábbi eredményeihez kapcsolódott. Újdonságot képviselő alapművei napjaink német, illetve magyar szakirodalmában és pedagógiai gyakorlatában irányt adó kézikönyvek szerepét töltik be.

Végül, a Gárdonyi-örökség utóéletét tekintve örömmel jelentem, hogy a család harmadik zeneművész-nemzedéke képviselőjeként Gárdonyi Dániel ifjú orgonaművész már évek óta a nagypapa és az apa életművének hivatott, művészi tolmácsolója.

Laudációmat Gárdonyi Zoltán késői művének, III. orgonaszonátájának hálaadó feliratával zárom: „Soli Deo Gloria!”

Berlász Melinda

A kettős évfordulóhoz kapcsolódó rendezvények

Febr. 6., márc. 5., ápr. 3., máj. 16., jún. 4.: „Gárdonyi-életműkoncertek” Kecskeméten (református templom és Újkollégium). Km.: *Karasszon Dezső* (előadás és orgona), *Vida Mónika* (orgona és zongora), *Mádi-Szabó Eszter* (gordonka), *Ilosfai Csenge* (hegedű), *Gárdonyi Dániel* (orgona) és az egyesített énekkarok *Berkesi Sándor*, *Méhes Balázs* és *Mikesi Tibor* vezényletével.

Márc. 14. Birmingham, Conservatoire: *Gárdonyi Zsolt* előadása („The organ works of Zoltán and Zsolt Gárdonyi”).

Ápr. 24. Bad Wimpfen (Sopron német partnervárosa), Musikschule: „Unterer Neckar”: Gárdonyi Zoltán pedagógiai művei a növendékek és tanáraik előadásában.

Máj. 5. Bayreuth, Hochschule für Kirchenmusik: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.

Máj. 7. Regensburg, Niedermünsterkirche: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye, km. *Vokalensemble Cantabile*, vez. *Matthias Beckert*.

Máj. 8. Würzburg, Universitätskirche: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye, km. *Hyun-Jung Berger* (gordonka) és a *Vokalensemble Cantabile*, vez. *Matthias Beckert*.

- Máj. 19. Budakeszi, református templom: *Gárdonyi Zsolt* megemlékezése édesapjáról, km. a gyülekezet énekkara, vez. *Kádár Ágota*.
- Máj. 22. Budapest, Művészetek Palotája, Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem: *Gárdonyi Zsolt* és *Gárdonyi Dániel* közös orgonahangversenye, km. *Vokalensemble Cantabile*, vez. *Matthias Beckert*. (Ld. a műsornaptár végén, 327.)
- Máj. 25. Sopron, református templom: *Gárdonyi Zsolt* megemlékezése édesapjáról, km. a soproni *Gárdonyi Zoltán Énekkar*, vez. *Kocsis-Holper Zoltán*.
- Máj. 29. Budapest, Deák téri evangélikus templom: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.
- Máj. 31. Biharkeresztes, református templom: *Gárdonyi Zsolt* megemlékezése édesapjáról, km. *Gárdonyi Dániel* (orgona).
- Jún. 4. Budapest, kelenföldi evangélikus templom: *Gárdonyi Zsolt* orgonahangversenye, km. *Szontagh Márton* (gordonka), a *Psalterium Hungaricum* vegyeskar (karigazgató: *Arany János*), valamint a kelenföldi gyülekezet ének- és zenekara, vez. *Bence Gábor*.
- Jún. 9. Budapest, Fővárosi Levéltár, Gárdonyi Albert terem: hangverseny Gárdonyi Zoltán és Gárdonyi Zsolt kamarazenei műveiből, egyben a „Gárdonyi Albert emlékkiállítás” megnyitó rendezvénye (Dr. Gárdonyi Albert 1916 és 1935 között a Levéltár főigazgatója volt Budapesten); km. *Scheer Livia* (szoprán), *Vámosi-Nagy Zsuzsa* (fuvola), *Mádi-Szabó Eszter* (gordonka), *Balog Zsolt* és *Szőcs Henrik* (zongora). Az elhangzó műveket *Szabó Balázs* ismertette.
- Jún. 18. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia díszterme: „Magyar Örökség Díj” átadása. (Ld. e rovat elején *Berlász Melinda* beszédét.)
- Júl. 13–14. Hannover, Hochschule für Musik és Matthäuskirche: *Gárdonyi Zsolt* mesterkurzusa és a főiskola hallgatóinak koncertje a két Gárdonyi műveiből.
- Aug. 1. Schlüchtern, Stadtkirche: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.
- Aug. 21. Fürstenwalde, Dom St. Marien: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.
- Szept. 3. Göttingen, St. Johannis: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye, km. *Henning Vater* (hegedű), *Stadtkantorei Göttingen*, vez. *Bernd Eberhardt*.
- Szept. 17. Zörbig, St. Mauritius: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.
- Okt. 5–6. Herford, Hochschule für Kirchenmusik: nemzetközi orgonaverseny.
- Okt. 11–12. Den Haag, Koninklijk Conservatoire (Holland Királyi Zeneakadémia): *Gárdonyi Zsolt* mesterkurzusa: „A zeneelmélet és az improvizáció kreatív összefüggései”.
- Okt. 16. Lingen, St. Bonifatius: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.
- Nov. 6. Debreceni Nagytemplom: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye.
- Nov. 10–11. Amsterdam, Orgelpark: *Gárdonyi Zsolt* mesterkurzusa és orgonahangversenye.
- Nov. 12. Budapest, Szent István-bazilika: *Gárdonyi Dániel* orgonahangversenye, km. *Kiss Alexandra Enikő* (brácsa) és *Virágh András Gábor* (orgona).
- Nov. 15. Székesfehérvár, Szent István Hitoktatási és Művelődési Ház: hangverseny Gárdonyi Zoltán és Gárdonyi Zsolt kamarazenei műveiből, km. *Scheer Livia* (szoprán), *Vámosi-Nagy Zsuzsa* (fuvola) és *Balog Zsolt* (zongora).

- Nov. 14. Budapest, fasori református templom: a Kálvin Kiadónál idén megjelenő Gárdonyi-kiadványok sajtóbemutatója, km. Scheer Livia (szoprán) és Balog Zsolt (zongora). (Ld. külön e rovat végén.)
- Nov. 18. Veszprém, „Hangvilla” konferenciaterem: Szabó Balázs előadása: „Gárdonyi Zoltán és Gárdonyi Zsolt egyházzeneje”.
- Nov. 19. Budapest, Régi Zeneakadémia, kamaraterem: Gárdonyi Zoltán gondnoka–zongora-szonátája Karasszon Dénes és Lajkó István előadásában, valamint Gárdonyi Zsolt visszapillantása: „Gárdonyi Zoltán és a Liszt-kutatás”.
- Nov. 20. Csömör, evangélikus templom: orgonazenés beszélgetés Gárdonyi Zsolttal a Csömörön épülő református templom javára.
- Dec. 21. Stuttgart, Stiftskirche: Gárdonyi Dániel orgonahangversenye.

A Műpában 2016. május 22-én, vasárnap este *Hommage à Gárdonyi — három generáció* címmel tartottak koncertet. Gárdonyi Zoltán egyházi és világi műveiből szólalt meg reprezentatív válogatás, ezt egészítették ki az idén 70 éves Gárdonyi Zsolt kompozíciói. Elhangzott például az orgonahangzást a szimfonikus zenekar volumenével és színeivel felruházó, a *Veni Creator Spiritus* kezdetű pünkösdi himnuszra írt variációsorozat 1958-ból, valamint az 1972-ben, hatvanhat évesen kivándorolt zeneszerző utolsó, fiának komponált korálelőjátéka, amely Luther Márton leghíresebb dallamát, az *Erős vár a mi Istenünk* kezdetű korált dolgozza fel.

Közreműködött: Gárdonyi Zsolt, Gárdonyi Dániel — orgona, *Cantabile Regensburg Kórus* (vez.: Matthias Beckert).

A koncert műsora

Gárdonyi Zoltán: Prelúdium — „Erős vár a mi Istenünk”

Szívemnek kösziklája (a 73. zsoltár 26. versére) — vegyeskarra

Szeptember végén (Petőfi Sándor versére) — vegyeskarra

Gárdonyi Zsolt: Hálaadó ének — vegyeskarra és orgonára

Valse triste (Weöres Sándor versére) — vegyeskarra

Der Mond ist aufgegangen — vegyeskarra (ősbemutató)

Meditáció — „Úr Isten, te tarts meg minket”

Gárdonyi Zoltán: Partita — „Veni Creator Spiritus”; tételei: Introduzione (Largo), Thema (Lento); I. Variazione (Moderato deciso); II. Variazione (Andante); III. Variazione (Allegro non troppo); IV. Variazione (Quasi improvvisato); Finale (Allegro maestoso)

Gárdonyi Zsolt: Hommage à F. Liszt

Hommage à M. Reger [ld. lapunk jelen számában: 299–304]

EGATOP — Hommage à Erroll Garner + Art Tatum + Oscar Peterson

A www.mupa.hu/program/hommage-gardonyi-harom-generacio-2016-05-22_16-30-bbnh alapján.

**A november 14-i sajtóbemutatón szereplő, az ünnepi évhez kapcsolódva
megjelent kiadványok**

„Nemzedékről nemzedékre” — Tanulmánykötet Gárdonyi Zoltán és Zsolt munkásságáról, közreadja Szabó Balázs. Az egyes fejezetek szerzői betűrendben: Berlász Melinda, Berkesi Sándor, Hamburger Klára, Karasszon Dezső, Komlós Katalin, Szabó Balázs, Terray Boglárka.

A könyv a két életmű első nagyobb terjedelmű, tudományos igényű feldolgozása, melyben személyes emlékezések is helyet kaptak. Régi és új tanulmányok, bibliográfia mellett teljes kompozíciók kéziratát közlétező műismertetések, elemzések is szerepelnek a kötetben, melyet egy Gárdonyi Zsolttal készített interjú, valamint a két Gárdonyi párhuzamos életútjának bemutatása zárja. *(Szabó Balázs közlése alapján)*

Két kisoratórium: A sareptai özvegy — A tékozló fiú

Gárdonyi Zoltán egy ó- és egy újszövetségi témájú, nagyobb lélegzetű, ének-szólistákat is foglalkoztató vokális művet hagyott ránk. Mindkét mű a bibliai narráción túl komoly teológiai tartalmakat hordoz, mindegyiket valóságos élethelyzet szülte, az igei üzenet mellett ott lüktet bennük a XX. század történelmi és egyházi valósága.

A tékozló fiú kéziratát 1971. május 15-én, Mátraházán zárta le, és még az év nyarán a Debreceni Kántorképző Tanfolyam tanárai és hallgatói mutatták be. *A sareptai özvegy* korábban, még a második világháború írásos, szorongással teljes hónapjaiban keletkezett. Az orgonakíséretes első verzió mellett létezik a szerzőtől származó vonószekerekre való változat is. *(Méhész Balázs közlése alapján)*

Gárdonyi Zsolt — Karasszon Dezső: *Alternatív koráliskola* (második, bővített kiadás)

A szerzőpáros már a kétezres éveket megelőzően foglalkozott a koráliskola gondolatával. A jelentős részben magyarázó jegyzetekkel ellátott kotta első kiadása 2007-ben került sajtó alá. A most megjelenő második kiadás csaknem 40 új, szintén magyarázatokkal ellátott tétellel gazdagodott.